

BOLA SHAXSINI SHAKLLANTIRISHDA IJODKORLIK VA KREATIV TAFAKKURNI RIVOJLANTIRISH TEXNOLOGIYALARI

Azimova Dilnoza Sherzodovna

Pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)

Alfraganus Universiteti, "Ijtimoiy fanlar" fakulteti

"Pedagogika" kafedrasi o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada bola shaxsini shakllantirish jarayonida ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirishning pedagogik-psixologik ahamiyati yoritilgan. Ijodkorlik va kreativ tafakkur tushunchalarining ilmiy mazmuni, ularning shaxsiy, intellektual va ijtimoiy rivojlanishdagi o'rni nazariy jihatdan tahlil qilingan. Shuningdek, ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan o'yinga asoslangan, loyiha, vaziyatli, raqamli va reflektiv pedagogik texnologiyalarning amaliy imkoniyatlari asoslab berilgan. Maqolada amaliy mashg'ulotlar tizimi hamda pedagoglar uchun metodik tavsiyalar keltirilgan.

Kalit so'zlar: ijodkorlik, kreativ tafakkur, divergent fikrlash, innovatsion fikrlash, pedagogik texnologiyalar, loyiha faoliyati, refleksiya.

Аннотация: В данной статье раскрывается педагогико-психологическое значение развития творчества и креативного мышления в процессе формирования личности ребёнка. С научно-теоретических позиций анализируется содержание понятий «творчество» и «креативное мышление», а также их роль в личностном, интеллектуальном и социальном развитии ребёнка. Кроме того, обоснованы практические возможности игровых, проектных, ситуационных, цифровых и рефлексивных педагогических технологий, направленных на развитие творчества и креативного мышления. В статье представлена система практических занятий и даны методические рекомендации для педагогов.

Ключевые слова: творчество, креативное мышление, дивергентное мышление, инновационное мышление, педагогические технологии, проектная деятельность, рефлексия.

Abstract: This article examines the pedagogical and psychological significance of developing creativity and creative thinking in the process of a child's personality formation. From a scientific and theoretical perspective, the concepts of creativity and creative thinking, as well as their role in personal, intellectual, and social development, are analyzed. Furthermore, the practical potential of play-based, project-based, situational, digital, and reflective pedagogical technologies aimed at fostering creativity and creative thinking is substantiated. The article presents a system of practical activities and provides methodological recommendations for educators.

Keywords: creativity, creative thinking, divergent thinking, innovative thinking, pedagogical technologies, project-based learning, reflection.

Globalashuv va raqamli transformatsiya sharoitida ta'lim tizimi oldida turgan eng muhim vazifalardan biri bolaning shaxsiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarishdan iboratdir. Bugungi jamiyatda shaxsning muvaffaqiyati faqat bilimlar hajmi bilan emas, balki ularni yangi vaziyatlarda ijodiy va moslashuvchan qo'llay olish qobiliyati bilan belgilanmoqda. Shu sababli ijodkorlik va kreativ tafakkur shaxs rivojining markaziy kompetensiyalari sifatida qaralmoqda.

Bola shaxsini shakllantirish jarayonida ijodkorlikni rivojlantirish nafaqat intellektual faollikni, balki tashabbuskorlik, muammoli vaziyatlarda mustaqil yechim topish, ijtimoiy moslashuv va o'zini namoyon etish imkoniyatlarini ham kengaytiradi. Shu bois ta'lim jarayonida kreativ tafakkurni rivojlantirish ilmiy asoslangan pedagogik texnologiyalarni tizimli qo'llashni talab etadi.

Ijodkorlik va kreativ tafakkurning pedagogik-psixologik mohiyati

Zamonaviy pedagogika va psixologiya fanlarida **ijodkorlik** shaxsning yangi, original hamda ijtimoiy jihatdan ahamiyatli g'oyalarni yaratishga qaratilgan integrativ qobiliyati sifatida talqin etiladi. Ushbu qobiliyat shaxsning bilish faolligi, tafakkurining moslashuvchanligi, tasavvuri hamda emotsional-irodaviy sifatlari bilan uzviy bog'liq bo'lib, uning intellektual va shaxsiy rivojlanishida muhim o'rin tutadi. Ijodkorlikning bolalik davrida maqsadli rivojlantirilishi bolaning mustaqil fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi, tashabbuskorlik va yangilikka intilishni rag'batlantiradi hamda o'ziga bo'lgan ishonchning shakllanishiga xizmat qiladi.

Kreativ tafakkur esa shaxsning muammolarni turli nuqtai nazardan tahlil qilish, muqobil va noodatiy yechimlarni ilgari surish hamda eng maqbul qarorni ongli ravishda tanlashga yo'naltirilgan murakkab intellektual jarayon sifatida tavsiflanadi. Kreativ tafakkur jarayonida shaxs tanqidiy fikrlash, refleksiya yuritish va innovatsion yondashuv ko'nikmalarini egallaydi, bu esa uni o'z faoliyatini tahlil qilish, baholash va takomillashtirishga undaydi.

Shu tariqa, ijodkorlik va kreativ tafakkur o'zaro uzviy bog'liq bo'lib, ular shaxsning intellektual faolligi, muammoli vaziyatlarda moslashuvchan va samarali qarorlar qabul qilish qobiliyatini rivojlantiradi. Mazkur sifatlarni pedagogik jarayonda tizimli va maqsadli rivojlantirish bolaning ijodiy salohiyatini to'liq ro'yobga chiqarish hamda uni zamonaviy jamiyat talablariga mos, innovatsion fikrlovchi shaxs sifatida shakllantirishga xizmat qiladi.

Ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirish zarurati

XXI asr sharoitida jamiyatning jadal rivojlanishi, ilm-fan va texnologiyalarning uzluksiz yangilanib borishi shaxsdan yuqori darajadagi moslashuvchanlik, mustaqil va innovatsion fikrlashni talab etmoqda. Shu nuqtai nazardan, ijodkorlik va kreativ

tafakkur shaxsning raqobatbardoshligini belgilovchi eng muhim omillardan biri sifatida namoyon bo'lmoqda. Ta'lim jarayonida ijodiy qobiliyatlarni maqsadli rivojlantirish bolalarni yangi va original g'oyalar yaratishga, muammoli vaziyatlarni mustaqil tahlil qilishga hamda tezkor va oqilona qarorlar qabul qilishga tayyorlaydi.

Ijodiy faoliyatning ta'lim jarayoniga integratsiya qilinishi bolalarning intellektual salohiyatini oshirish bilan bir qatorda, ularning emotsional barqarorligi va ijtimoiy faolligini ham qo'llab-quvvatlaydi. Ijodiy mashg'ulotlar jarayonida bolalarda tashabbuskorlik, o'z fikrini erkin ifodalash, hamkorlikda ishlash va ijtimoiy munosabatlarda moslashuvchanlik kabi muhim shaxsiy sifatlar shakllanadi.

Kreativ tafakkur esa bolaning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ichki ehtiyojini kuchaytirib, bilishga bo'lgan qiziqishni barqarorlashtiradi hamda uzluksiz ta'lim jarayoniga ijobiy motivatsiyani shakllantiradi. Natijada, ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan ta'lim shaxsning kelajakdagi kasbiy faoliyati va ijtimoiy hayotida muvaffaqiyatli bo'lishi uchun mustahkam poydevor yaratadi.

Ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirishga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar

Zamonaviy pedagogik amaliyotda ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirish jarayoni ilmiy asoslangan, tizimli va maqsadga yo'naltirilgan pedagogik texnologiyalar orqali samarali tashkil etiladi. Ushbu texnologiyalar bolaning ijodiy salohiyatini faollashtirish, muammoli vaziyatlarda mustaqil va noodatiy fikrlashni rag'batlantirish hamda innovatsion yondashuvni shakllantirishga xizmat qiladi.

O'yinga asoslangan texnologiyalar bolalar faoliyatining tabiiy shakli bo'lib, dramatizatsiya va rolli o'yinlar orqali divergent fikrlashni rivojlantirishda yuqori samaradorlikka ega. Ushbu texnologiyalar yordamida bola turli vaziyatlarni ijodiy modellashtiradi, ijtimoiy rollarni anglaydi hamda o'z fikrini erkin ifodalash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Loyiha texnologiyalari real hayotiy muammolarni ijodiy hal etishga yo'naltirilgan bo'lib, bolalarda tashabbuskorlik, mustaqil fikrlash va mas'uliyatni rivojlantiradi. Loyiha faoliyati jarayonida bolalar axborot izlash, tahlil qilish, rejalashtirish va yakuniy natijani taqdim etish orqali kreativ tafakkur ko'nikmalarini egallaydi.

Vaziyatli metodlar muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ularga nisbatan ongli qaror qabul qilish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Ushbu metodlar bolalarda tanqidiy fikrlash, muqobil yechimlarni ilgari surish va eng maqbul variantni tanlash ko'nikmalarini shakllantiradi.

Raqamli va multimedia texnologiyalar ijodiy jarayonni vizual, interaktiv va innovatsion tarzda tashkil etish imkonini beradi. Raqamli vositalar yordamida bolalar turli g'oyalarni modellashtirish, vizual tasvirlash va ijodiy mahsulotlar yaratish orqali kreativ tafakkurni rivojlantiradilar.

Reflektiv metodlar esa pedagogik jarayonning muhim tarkibiy qismi bo‘lib, bolalarning o‘z faoliyatini tahlil qilish, baholash va xulosalar chiqarish ko‘nikmalarini shakllantiradi. Refleksiya ijodiy faoliyat samaradorligini oshirib, bolaning o‘z-o‘zini anglash va rivojlantirishiga xizmat qiladi.

Ijodkorlik va kreativ tafakkurni rivojlantirishga yo‘naltirilgan pedagogik texnologiyalar (amaliy mashg‘ulotlar bilan)

Pedagogik texnologiya turi	Mazmuni va pedagogik maqsadi	Amaliy mashg‘ulotlar namunasi	Rivojlantiriladigan kompetensiyalar
O‘yinga asoslangan texnologiyalar	Dramatizatsiya va rolli o‘yinlar orqali divergent fikrlash, tasavvur va ijodiy ifodani rivojlantirish	“Agar men...” rolli o‘yini; ertakni boshqa yakun bilan davom ettirish; dramatik sahnalashtirish	Divergent fikrlash, tasavvur, emotsional ifoda, muloqot
Loyiha texnologiyalari	Real muammolarni ijodiy hal etish orqali mustaqil va innovatsion fikrlashni rivojlantirish	“Mening ideal maktabim” mini-loyihasi; ekologik loyiha; ijtimoiy muammo bo‘yicha taqdimot	Mustaqil fikrlash, tashabbuskorlik, mas’uliyat, hamkorlik
Vaziyatli metodlar	Muammoli vaziyatlarni tahlil qilish va ongli qaror qabul qilishni shakllantirish	“Muammo va yechim” keys-topshiriqlari; ijtimoiy vaziyatlar tahlili	Tanqidiy va kreativ tafakkur, qaror qabul qilish
Raqamli va multimedia texnologiyalar	Ijodiy jarayonni vizual va interaktiv tarzda tashkil etish	Raqamli kollaj yaratish; multfilm ssenariysi tuzish; prezentatsiya tayyorlash	Raqamli savodxonlik, kreativ dizayn, innovatsion fikrlash
Reflektiv metodlar	O‘z faoliyatini tahlil qilish va baholash orqali ijodiy ongini rivojlantirish	“Men bugun nimani o‘rgandim?” refleksiya kundaligi; og‘zaki va yozma tahlil	O‘zini anglash, refleksiya, tanqidiy baholash

Pedagogik tavsiyalar

Ijodkorlik va kreativ tafakkurni samarali rivojlantirish ta’lim jarayonini puxta rejalashtirish, pedagogik faoliyatni ilmiy asoslangan yondashuvlar asosida tashkil etishni talab etadi. Shu bois, pedagoglar ijodiy salohiyatni rivojlantirishga yo‘naltirilgan mashg‘ulotlarni tashkil etishda quyidagi metodik tavsiyalarga amal qilishlari maqsadga muvofiqdir.

Avvalo, **individual yondashuvni ta’minlash** muhim pedagogik shart hisoblanadi. Har bir bolaning qiziqishlari, qobiliyatlari va rivojlanish darajasini inobatga olgan holda tashkil etilgan ta’lim jarayoni ijodkorlikning erkin namoyon bo‘lishiga qulay sharoit yaratadi hamda bolaning o‘ziga bo‘lgan ishonchini mustahkamlaydi.

Shuningdek, **interaktiv va o'yin shaklidagi mashg'ulotlardan foydalanish** bolalarning ta'lim jarayonidagi faolligini oshiradi. O'yinli va ijodiy faoliyatga asoslangan mashg'ulotlar divergent fikrlashni rag'batlantirib, bolalarni mustaqil va noodatiy yechimlar topishga undaydi.

Ijodiy jarayonni baholashga e'tibor qaratish pedagogik faoliyatning muhim jihatlaridan biridir. Baholash jarayonida yakuniy natijadan ko'ra, bolaning ijodiy izlanishlari, tashabbuskorligi va muammoga yondashuv usullari inobatga olinishi zarur. Bu holat bolalarda ijodiy faollikni qo'llab-quvvatlaydi va rag'batlantiradi.

Bundan tashqari, **raqamli vositalarni maqsadli qo'llash** ijodiy jarayonni yanada samarali va qiziqarli tashkil etish imkonini beradi. Multimedia resurslari, interaktiv platformalar va raqamli ilovalardan foydalanish bolalarda innovatsion fikrlash va raqamli savodxonlikni rivojlantirishga xizmat qiladi.

Nihoyat, **refleksiya va tahlilni muntazam tashkil etish** ijodiy faoliyat samaradorligini oshiradi. Reflektiv mashg'ulotlar orqali bolalar o'z faoliyatini tahlil qilish, xatolarini anglash va kelgusida ularni bartaraf etish yo'llarini belgilash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa ularning o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ichki motivatsiyasini kuchaytiradi.

Xulosa qilib aytganda, ijodkorlik va kreativ tafakkur bola shaxsini shakllantirish jarayonining ajralmas va muhim tarkibiy qismi hisoblanadi. Mazkur sifatlar bolaning mustaqil va tanqidiy fikrlash qobiliyatini rivojlantirib, muammoli vaziyatlarda moslashuvchan va innovatsion yondashuv asosida samarali qarorlar qabul qilishiga zamin yaratadi. Ijodkorlik va kreativ tafakkurning rivojlanishi shaxsning intellektual faolligi bilan bir qatorda, uning emotsional barqarorligi va ijtimoiy faolligini ham ta'minlaydi.

Zamonaviy pedagogik texnologiyalarning ta'lim jarayonida tizimli, izchil va maqsadli qo'llanilishi bolalarda ijodiy faollikni kuchaytirib, innovatsion fikrlash, tashabbuskorlik va o'z-o'zini rivojlantirishga bo'lgan ichki ehtiyojni shakllantiradi. Natijada, bolalar zamonaviy jamiyat talablariga mos, raqobatbardosh, mustaqil fikrlovchi va ijodiy salohiyatga ega shaxs sifatida kamol topadilar.

Foydalanilgan adabiyotlar (milliy adabiyotlar):

1. O'zbekiston Respublikasi Maktabgacha va maktab ta'limi vazirligi. **Davlat ta'lim standartlari va o'quv dasturlari.** — Toshkent, 2022.
2. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining **2020-yil 29-apreldagi PF-6097-son Farmoni.**
Ilm-fan va ta'limni rivojlantirish konsepsiyasi.
3. Kabulov A. **Zamonaviy pedagogik texnologiyalar.** — Toshkent: Innovatsion rivojlanish nashriyoti, 2021.

4. Teshabayeva U.A. **Bola shaxsini rivojlantirishning pedagogik asoslari.** — Toshkent: Fan, 2019.
5. Abdullaeva M. **Shaxs rivojlanish psixologiyasi.** — Toshkent: Fan va texnologiya, 2020.
6. Ismoilova Z. **Pedagogik psixologiya.** — Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
7. **Vigotskiy L.S. Tafakkur va nutq.** *Мышление и речь.* — Москва: Педагогика, 2005.
8. **Leontev A.N. Faoliyat, ong va shaxs.** *Деятельность. Сознание. Личность.* — Москва: Политиздат, 1977.